

MIRJAM VOSSSEN

Kinderen zonder

'THUIS'

Kinderen zonder 'thuis'

Mirjam Vossen

Dit boek kwam tot stand met hulp van Lotte Ghielen en Celine Verheijen (Better Care Network Netherlands), Marian van Teeffelen (Stichting Kinderpostzegels), Johanne van Dijk (Wilde Ganzen), Gert Kuiper (ICCO & Kerk in Actie) en Marie-Antoinette Kroone (Impulsis).

Dit boek is een uitgave van Uitgeverij Wereldpodium, Tilburg.
www.uitgeverijwereldpodium.nu

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar worden gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het Better Care Network Netherlands. Hoewel aan deze uitgave de uiterste zorg is besteed, aanvaarden de auteur noch het Better Care Network Netherlands aansprakelijkheid voor de aanwezigheid van eventuele (druk)fouten en onvolkomenheden.

ISBN 978-90-812696-6-7

© 2015 Tekst: Mirjam Vossen

© 2015 Illustraties: Machteld de Jong

Vormgeving: Looi Naaijken

Druk: Mezclado Tilburg

Inhoudsopgave

Inleiding	5
1. Mythes over 'weeskinderen'	7
2. Goede zorg voor kinderen zonder 'thuis'	13
3. Begin bij het gezin	17
4. Op zoek naar nieuwe ouders	22
5. Kinderhuis: het laatste redmiddel	28
6. Op eigen benen	35
7. Vrijwilligerswerk met kinderen	39
8. Bestendige projecten	46
Verder leren en lezen	51
Literatuur	53

Inleiding

Miljoenen kinderen in ontwikkelingslanden kunnen om allerlei redenen niet thuis wonen. Soms omdat hun ouders zijn overleden of te ziek zijn om voor hen te zorgen. Soms omdat de problemen thuis te groot zijn, of omdat ze van hun ouders zijn gescheiden door oorlogen, rampen en conflicten. Het lot van deze kwetsbare kinderen gaat veel mensen aan het hart. Ze starten een project, doen vrijwilligerswerk met kinderen of ondersteunen een weeshuis.

Voor hen is deze gids bedoeld. Met hun inzet en betrokkenheid kunnen stichtingen, donateurs en vrijwilligers enorm veel betekenen voor kinderen zonder thuis. Het omgekeerde kan helaas ook het geval zijn. Veel mensen zijn ervan overtuigd dat kinderen zonder ouderlijke zorg het beste af zijn in een tehuis. De praktijk wijst anders uit. Een kind heeft een liefdevol gezin nodig en dat kan een tehuis niet bieden. Hulp zou zich in de eerste plaats moeten richten op steun aan gezinnen, pas in de laatste plaats op opvang in instituten.

Deze gids vertelt in acht korte hoofdstukken wat je moet weten over kwetsbare kinderen in ontwikkelingslanden. Het beschrijft hoe zorg voor kinderen er idealiter uitziet en gaat in op steun aan gezinnen, het organiseren van pleegzorg en de opvang in instituten. Er is aandacht voor vrijwilligerswerk met kinderen en zorg voor jongeren die een tehuis verlaten. Het laatste hoofdstuk gaat over samenwerken en duurzaamheid van projecten voor kinderen.

De gids is ook van belang voor organisaties die zich niet specifiek op kwetsbare kinderen richten. Want kinderen zonder goede ouderlijke zorg kom je overal tegen: op scholen, in dorpen en in arme wijken in

de grote steden. Ze gaan vanwege de problemen thuis soms niet naar school of niet op tijd naar het ziekenhuis. Bij het opzetten van alle projecten is het belangrijk om deze kinderen op het netvlies te hebben, om te zorgen dat ook zij van het project profiteren.

1. Mythes over 'weeskinderen'

"Toen mijn vader overleed kon mijn moeder niet voor me zorgen met het weinige geld dat ze had. Dus werd ik naar een tehuis gebracht. Ik voelde me vaak buitengesloten en geïsoleerd van de rest van de wereld."

• Catherine, ex-tehuiskind uit Kenia¹

Deze gids gaat over kinderen zonder 'thuis'. Daarmee bedoelen we kinderen die het om welke reden dan ook moeten stellen zonder goede zorg van hun eigen ouders. Vaak wordt gedacht dat het bij kinderen zonder 'thuis' vooral over weeskinderen gaat. Dat is niet zo. Al even vaak wordt gedacht dat deze kinderen vooral in tehuizen wonen. En dat deze tehuizen de beste oplossing zijn voor het kind. Ook dat is niet zo. In dit hoofdstuk zetten we de belangrijkste feiten en misverstanden over kinderen zonder 'thuis' op een rij.

De meeste 'weeskinderen' zijn geen wees

De term 'weeskind' leidt tot veel verwarring. In het Westen spreken we over een weeskind wanneer een kind beide ouders heeft verloren. In de rest van de wereld heet iemand die één ouder mist al 'weeskind'. Wereldwijd zijn er naar schatting 134 miljoen 'weeskinderen'. Bijna 90% van hen heeft echter nog één ouder.² UNICEF waarschuwt dat we de cijfers over weeskinderen niet verkeerd moeten interpreteren: ze kunnen ten onrechte het beeld versterken dat 134 miljoen kinderen dringend op zoek zijn naar onderdak, zorg en een nieuw gezin. In werkelijkheid is er vooral behoefte aan ondersteuning van de achtergebleven ouder om voor het kind te kunnen blijven zorgen.

De meeste kinderen in tehuizen zijn geen wees

De term 'weeshuis' is misleidend. De overgrote meerderheid van de kinderen in tehuizen is namelijk geen wees, maar heeft nog één of beide ouders. Recent onderzoek naar 49 weeshuizen in het door oorlog verscheurde Liberia wees uit dat 98% van de kinderen nog minstens een ouder had. In Sri Lanka had 92% van de kinderen in weeshuizen nog minstens een ouder. Ook in Zimbabwe, zwaar getroffen door de aidsepideemie, had 60% van de kinderen in een 'weeshuis' nog minstens een ouder of een nabij familielid.³

De meeste weeskinderen wonen bij familie

Volgens schattingen van UNICEF missen wereldwijd 13 miljoen kinderen beide ouders.⁴ Ruim 90% van deze 'dubbele wezen' woont bij grootouders, ooms of tantes, neven of nichten, of een gezin in de buurt.⁵ Dat geldt ook voor aidswezen: studies uit Zimbabwe en Malawi lieten zien dat respectievelijk 98 en 99% van de 'dubbele wezen' in een gezin woonden.⁶

Armoede is het probleem

De belangrijkste reden waarom kinderen in een tehuis wonen, is armoede. Ouders of familieleden brengen hun kind naar een 'weeshuis' omdat ze denken dat het daar in materieel opzicht beter af is: het tehuis zal zorgen voor eten, kleren en onderwijs. Dat heeft een wrange dynamiek tot gevolg: wanneer het aantal plaatsen in kinderhuizen stijgt, motiveert dit meer arme families om hun kinderen naar een weeshuis te brengen. Zo worden kinderhuizen een dure en inefficiënte oplossing voor armoede in gezinnen.

Een kinderkuis is geen vervanging voor een gezin

Een kinderkuis is een woonomgeving waarin een groep van meer dan tien kinderen wordt opgevangen zonder ouders of pleegouders. In

de regel zijn er verzorgers voor overdag en andere voor 's nachts. Een klein aantal verzorgers heeft relatief veel kinderen onder haar hoede en daardoor laat de persoonlijke aandacht te wensen over. Vooral grote kinderreizen met een krappe bezetting bieden een klinische en onpersoonlijke leefomgeving. Ze draaien op routine. De kinderen eten, slapen en plassen op dezelfde tijd, alsof ze op een zomerkamp zijn. Kinderen die langdurig in een tehuis wonen, raken hun sociale netwerk kwijt. De banden met hun familie en omgeving verwateren. De omgeving kijkt vaak neer op kinderen uit tehuizen: op school en in de buurt worden ze soms uitgesloten en gediscrimineerd.

Kinderhuizen zijn slecht voor de ontwikkeling

De afgelopen vijftig jaar is wereldwijd veel onderzoek gedaan naar de gevolgen van opgroeien in tehuizen. Het bewijs van de schadelijke effecten daarvan is overweldigend. Opgroeien in een kindertehuis is nadelig voor de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen. Kinderen kunnen verlatingsangst en hechtingsproblemen krijgen. Hun zelfvertrouwen is minder en ze hebben meer moeite om vriendschappen en relaties op te bouwen. Tehuiskinderen zijn motorisch minder vaardig en halen lagere cijfers op school. Hun IQ is lager, hun lengte is korter en hun gewicht blijft achter bij dat van kinderen die opgroeien in gezinnen. Wanneer kinderen van een tehuis in een pleeggezin worden geplaatst, dan gaat hun ontwikkeling vaak met sprongen vooruit.⁷

Ex-tehuiskinderen hebben het moeilijk

De gevolgen van opgroeien in een tehuis blijven voelbaar als de kinderen volwassen zijn. Ze missen sociale, huishoudelijke en financiële vaardigheden om het leven in de maatschappij aan te kunnen. Ze weten niet hoe ze vriendschappen moeten sluiten buiten het instituut. Velen voelen zich eenzaam en kampen met psychologische problemen. Een studie naar ex-tehuiskinderen in Rusland wees uit dat zij grotere kans hebben om dakloos te worden, in de criminaliteit te belanden of zelfmoord te plegen.⁸ Een onderzoek in Kenia constateerde dat 'tehuisverlaters' vaak grote moeite hebben om hun studie af te ronden, werk te vinden en hun huur te betalen.⁹

Kinderhuizen zijn duur

Opgang in kindertehuizen is veel duurder dan andere vormen van zorg voor kinderen zonder 'thuis'. Voor een kindertehuis is een ingericht gebouw nodig. Er moeten salarissen worden betaald, er is eten nodig en er moet onderhoud gebeuren, elke maand weer. De kosten verschillen per land en per type opvang. Vergelijkende onderzoeken laten echter

keer op keer zien dat alternatieve zorg voordeliger uitpakt: voor het bedrag waarmee je één kind in een instituut helpt, kun je veel meer kinderen in families of gemeenschappen ondersteunen. Soms is opvang in tehuizen zes tot tien keer duurder dan opvang in de eigen gemeenschap.¹⁰

Weeshuizen horen niet bij ontwikkelingslanden

Ontwikkelingslanden kennen van oudsher geen weeshuizen. Kinderen zonder ouders worden er traditioneel opgevangen binnen het uitgebreide familienetwerk. Weeshuizen zijn geëxporteerd door missionarissen en koloniale overheden op een moment dat opvang in instituten in hun eigen land een normaal verschijnsel was. In Europa en Amerika was dat eeuwenlang het geval. Sinds de jaren zestig van de vorige eeuw zijn instituten voor kinderen in het Westen echter sterk op hun retour. Kinderen die niet thuis kunnen wonen, wonen vrijwel altijd in pleeggezinnen. Instituten zijn er alleen nog voor kinderen met zware handicaps of ernstige gedragsproblemen, die zeer specialistische zorg nodig hebben.¹¹

Weeshuizen zijn hardnekkig

Wanneer een weeshuis er eenmaal staat, is het niet zomaar weg. Zelfs niet wanneer er goedkopere alternatieven zijn. De status quo heeft de neiging zich te handhaven. Er is vast personeel met een betaald inkomen. Leveranciers in de buurt verdienen er een boterham aan. Die verliezen hun baan en hun afzetmarkt en dat kan logischerwijs weerstand en verzet oproepen. Bovendien is het eenvoudiger om geld in te zamelen voor een weeshuis dan voor alternatieve vormen van zorg: in een weeshuis is het duidelijk zichtbaar dat er iets voor de kinderen gebeurt en dat maakt het een aantrekkelijk doel voor sponsors en donateurs.

Westerse donoren en vrijwilligers stimuleren de groei van kindehuizen

In sommige landen groeit het aantal kindehuizen, vooral in gebieden met conflicten of een hevige aidsepidemie. In Liberia waren er in 1989 tien weeshuizen, in 2008 waren dat er 117. In Zimbabwe verreesen tussen 1996 en 2006 24 nieuwe weeshuizen, veelal gebouwd door kerken van de Pinkstergemeente.¹² Westerse toeristen, vrijwilligers en donateurs dragen bij aan die groei. Ze initiëren of steunen weeshuizen vanuit de overtuiging dat kinderen gered moeten worden en het beste af zijn in een tehuis. Toeristen en vrijwilligers steken hun tijd en geld in bezoeken van en werken in weeshuizen. Daarmee houden ze de status quo van het instituut in stand.

2. Goede zorg voor kinderen zonder ‘thuis’

“Mijn vader overleed toen ik 1 jaar was. Mijn moeder is twee jaar geleden overleden. Toen mijn moeder dood ging, wilde ik niets meer doen. Ik was heel verdrietig. Gelukkig kon ik bij mijn opa en oma wonen. Mijn grootouders hebben kippen gekregen om geld mee te verdienen. Andere weeskinderen moeten op straat leven. Ze kunnen niet leren zoals ik. Ik wil later advocaat worden, zodat ik andere kinderen kan helpen.”

• **Panith (15) uit Cambodja**¹³

De beste opvang voor kinderen zonder ‘thuis’ verschilt per geval: er bestaat geen one size fits all oplossing. Wel bestaan er een aantal vuistregels voor alternatieve zorg waarover brede consensus bestaat onder wetenschappers, beleidsmakers en ontwikkelingsorganisaties. Ze zijn gebaseerd op tientallen jaren onderzoek naar de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen. De vuistregels zijn onder meer vastgelegd in de internationale ‘Richtlijnen voor Alternatieve Zorg voor Kinderen’ en ze worden door vrijwel alle overheden en ontwikkelingsorganisaties onderschreven. In dit hoofdstuk zetten we ze kort uiteen.

De eigen familie

Een kind kan het beste opgroeien in een gezin, wanneer mogelijk bij de eigen ouders of naaste familie. Kinderen hebben behoefte aan een veilige omgeving met liefdevolle verzorgers aan wie ze zich langdurig kunnen hechten. Een gezin kan dat het beste bieden en geeft kinderen de beste basis om op te groeien tot emotioneel stabiele en zelfstandige volwassenen.

Dat een kind het beste kan opgroeien in het eigen gezin, mag

klinken als een open deur. Maar dit uitgangspunt wordt maar al te vaak met voeten getreden. Veel ouders en hulpverleners zijn ervan overtuigd dat een kind beter naar een tehuis kan wanneer het gezin de eindjes niet aan elkaar kan knopen. Op het oog lijkt een kind beter af in een tehuis met mooie meubels dan bij een straatarme moeder in een hut. Maar de strakke routine en onpersoonlijke opvang kan niet de liefde en individuele aandacht van een familie vervangen. Hulpverlening zou zich in eerste plaats moeten richten op het steunen van gezinnen, om te voorkomen dat kinderen uit huis worden geplaatst.

Een vervangend gezin

Soms heeft een kind geen ouders meer of kunnen of willen die niet goed voor hem of haar zorgen. Dan is opvang in een vervangend gezin de beste optie. Dat is bij voorkeur een gezin binnen de eigen familie of in de eigen gemeenschap. Wanneer dat niet mogelijk is, dan moet er worden gezocht naar een goed pleeggezin. Kinderen geven daar zelf de voorkeur aan, wanneer ze wordt gevraagd bij wie ze het liefste willen wonen: wonen in een kindertehuis staat voor kinderen zelf op de allerlaatste plaats. Voor hulpverleners betekent dit dat hun inzet zich moet richten op het zoeken en begeleiden van goede vervangende gezinnen.

Een instituut

In sommige gevallen is een – tijdelijk – verblijf in een tehuis de beste optie. Voor straatkinderen is opvang in een tehuis vaak een eerste stap om ze überhaupt van de straat te krijgen. Sommige tieners zijn weggelopen en willen persé niet naar hun familie of een pleeggezin. Soms is opvang in een instituut tijdelijk nodig omdat er acute nood is, bijvoorbeeld na een ramp.

In de regel geldt dat opvang in een instituut het laatste redmiddel zou moeten zijn. Het kind woont bij voorkeur zo kort mogelijk in een

tehuis, in kleine groepen met vaste verzorgers. De opvang is gericht op terugkeer naar familie of plaatsing in een pleeggezin. Het instituut zorgt ervoor dat het kind de band met zijn familie of omgeving kan behouden of herstellen. Kinderen jonger dan 3 jaar zouden nooit in een tehuis mogen wonen: de ontwikkelingsachterstand en psychologische schade die ze dan oplopen is te groot en onomkeerbaar.

Beslissen in het belang van het kind

Ieder kind verdient een eigen plan. Voor sommige kinderen zal een tehuis de beste oplossing zijn, voor andere een pleeggezin. Weer andere kinderen zijn het best geholpen met dagopvang en ondersteuning van de ouders. Van tijd tot tijd moet worden bekeken of de zorg die het kind krijgt nog steeds echt nodig en passend is. Het belang van het kind moet altijd voorop staan. Dat betekent om te beginnen

dat het kind zelf een stem moet hebben in de beslissingen die over zijn of haar leven worden genomen. Ook ouders, broers en zussen en anderen in de naaste omgeving moeten bij de beslissing worden betrokken. In een aantal landen is de zeggenschap van het kind wettelijk vastgelegd. In India moeten kinderen van 7 jaar en ouder bijvoorbeeld worden gehoord wanneer ze in een pleeggezin worden geplaatst.

***De internationale richtlijnen:
richtsnoer voor overheden en hulporganisaties***

De Verenigde Naties verwelkomden in 2009 de richtlijnen voor 'Alternatieve Zorg voor Kinderen'. De richtlijnen bouwen voort op het Verdrag inzake de Rechten van het Kind uit 1989, dat door 196 lidstaten is geratificeerd. In de richtlijnen staat dat elk kind het recht heeft om te worden verzorgd door zijn of haar eigen ouders. Er staat ook dat landen zich moeten inzetten om goede alternatieve zorg te bieden. De richtlijnen stellen dat kinderen in de regel het meest gebaat zijn bij opvang binnen de eigen familie of gemeenschap. Opvang in grootschalige tehuizen moet worden ontmoedigd. De richtlijnen zijn uitgewerkt in een handboek, 'Moving Forward', dat overheden en ontwikkelingsorganisaties helpt om de richtlijnen toe te passen.¹⁴ Vrijwel alle reguliere ontwikkelingsorganisaties volgen ze intussen. En steeds meer overheden veranderen hun wetgeving in navolging van de richtlijnen. Zo is het in Roemenië bij wet verboden om kinderen onder de 2 jaar in een weeshuis op te vangen. In Malawi is sinds 2010 een wet die pleegzorg wettelijk erkent. De uitvoering van het beleid laat in veel landen echter nog te wensen over door gebrek aan geld, kennis en mankracht.

3. Begin bij het gezin

“Een van mijn buurjongens klaagde bij mij dat hij niet naar school ging. Zijn vader was weggelopen en zijn moeder was zo arm dat ze geen geld had om een schooluniform voor hem te kopen. Ik hielp de moeder om een lening te krijgen voor een kleine onderneming. Dat lukte. Ze bakt nu olieballen en daarmee verdient ze een beetje geld. Genoeg om een uniform te kopen voor haar zoon. Hij gaat inmiddels weer naar school.”

- **Lucy, vrijwilliger voor The Hunger Project in Kachindamoto, Malawi¹⁵**

Extreme armoede maakt het moeilijk om goed voor kinderen te zorgen. Het lukt niet altijd om voldoende eten te vinden en om schoolgeld of ziektekosten te betalen. Dat levert veel stress op voor ouders. De stress neemt toe wanneer een gezin ook nog de zorg draagt voor kinderen van zieke of overleden familieleden of dorpsgenoten. De verleiding kan groot zijn om kinderen dan in een tehuis te plaatsen. Ook voor hulpverleners kan het een eerste reflex zijn om te denken dat kinderen in grote armoede beter af zijn in een tehuis. Armoede mag echter nooit een reden zijn om kinderen van hun ouders te scheiden. Steun aan families moet altijd het vertrekpunt zijn.

Dat geldt óók na grote rampen, zoals de aardbevingen in Haïti in 2010 en Nepal in 2015. Veel kinderen verloren toen in één klap hun ouders. Soms is tijdelijke opvang in een tehuis dan onvermijdelijk. Maar het hoeft geen reden te zijn om extra weeshuizen te bouwen. Zo deed het Better Care Network Netherlands na de aardbeving van 2015 een emotionele oproep aan mensen die zich wilden inzetten voor Nepalese kinderen: bouw alsjeblieft geen weeshuizen. Investeer je geld in hulp aan gezinnen, zodat de kinderen in families kunnen worden opgevangen.¹⁶

De sociaal werker als spilfiguur

Hulp aan kinderen in kwetsbare gezinnen begint bij samenwerking met een betrouwbare lokale organisatie. Dat kan een lokale ontwikkelingsorganisatie of gemeenschapsorganisatie zijn, zoals een vrouwen-groep of dorpscomité. Een centrale rol is weggelegd voor een sociaal werker.¹⁷ Soms is dat een professionele beroepskracht, soms een goed getrainde vrijwilliger. Hij of zij identificeert de probleemgezinnen en regisseert de begeleiding, vaak met hulp van dorpschoude, onderwijzers en religieuze leiders.

Dat gebeurt bijvoorbeeld bij **Bhoomika Vihar** in het Indiase Bihar, een partner van Kinderpostzegels. Zij werken in gemeenschappen met vrijwillige 'child protection teams'. Deze houden een oog op de kinderen in de wijk, signaleren met welke kinderen het mis lijkt te gaan en geven dit door aan een organisatie of overheidsinstantie. **KidsCare** in Kenia, dat is opgezet door een gelijknamige Nederlandse stichting, heeft zeven sociaal werkers in dienst. De organisatie ondersteunt kwetsbare gezinnen in 22 dorpen in het district Lunga Lunga. De sociaal werkers gaan op bezoek bij gezinnen met problemen. Dat doen ze samen met getrainde vrijwilligers. Ook bij **The Hunger Project** in Malawi spelen vrijwilligers – 'mediators' – een belangrijke rol. Zij organiseren bijeenkomsten over thema's als huiselijk geweld en kinderrechten. Na afloop kunnen dorpelingen, ook kinderen, bij hen aankloppen voor hulp.

Financiële, materiële en psychosociale hulp

Hulp aan gezinnen kan vele vormen aannemen. Vaak gaat het om een combinatie van psychosociale en praktische steun. Praktische steun bestaat bijvoorbeeld uit het verstrekken van voedselpakketten, schooluniformen en lesmateriaal. Sommige organisaties geven geen goederen, maar geld. Zo krijgen deelnemende gezinnen bij **KidsCare**, naast de begeleiding door de sociaal werkers, een maandelijks geldbedrag. Daarmee sluit **KidsCare** aan bij een bestaand 'Cash Transfer Programme

for Orphans and Vulnerable Children' van de Keniaanse overheid, de Wereldbank en andere internationale organisaties. In ruil voor deze bijdrage moeten ze zorgen dat hun kinderen naar school gaan en regelmatig medische controle krijgen. Een derde vorm van praktische hulp is het verstrekken van leningen aan ouders en verzorgers, zodat die meer inkomen kunnen verdienen. Dat doet bijvoorbeeld het **Phoebe Education Fund for Aids Orphans** (PEFO). Deze organisatie zet zich in voor grootmoeders in Uganda die voor hun verweesde kleinkinderen zorgen. Grootmoeders die sterk genoeg zijn, krijgen een kleine lening, bijvoorbeeld voor het grootbrengen en verkopen van varkens of het openen van een kleine winkel.

Naast praktische en financiële hulp zijn veel gezinnen gebaat bij

psychosociale ondersteuning. In arme gezinnen zijn vaak meerdere problemen, zoals werkloosheid, ziekte, alcoholmisbruik en huiselijk geweld. Ouders in de problemen vinden vaak zelf de weg niet meer naar hulpverlening. Maatschappelijk werkers van de veertien **NEST**-centra in Bosnië-Herzegovina, partners van Kinderpostzegels, zetten zich in voor deze multi-probleemgezinnen. Zij bieden ouders hulp bij het oplossen van problemen, zoals het aanvragen van een overheidsuitkering of het vinden van een goede therapie om alcoholisme aan te pakken. Soms helpen de ouders elkaar. Dat gebeurt bijvoorbeeld bij het **PEFO**. De organisatie spoort deelnemende grootmoeders aan om zich in groepen te organiseren. Ze komen wekelijks bijeen om hun zorgen en problemen te delen.

Dagopvang en naschoolse opvang

Praktische steun aan gezinnen kan ook de vorm hebben van dagopvang of naschoolse opvang voor kinderen en jongeren. Dit kan de druk op ouders en verzorgers enorm verlichten. Dat geldt in het bijzonder voor ouders die er alleen voorstaan, of gezinnen waar meerdere problemen tegelijk spelen. Voor kinderen uit deze gezinnen steunt **Stichting Projecten Zuid-Afrika** diverse organisaties die buitenschoolse opvang aanbieden in townships. Kinderen kunnen er sporten, creatief bezig zijn, computerles volgen en hulp krijgen met huiswerk maken. Ook worden er lessen in 'life skills' en remedial teaching aangeboden. Vergelijkbaar zijn de **NEST**-centra in Bosnië-Herzegovina. Kinderen kunnen er na school rustig huiswerk maken en vinden er een luisterend oor. Ze zijn zelf verantwoordelijk voor het organiseren van activiteiten, samen met vrijwilligers. De kinderen krijgen er bovendien training in sociaal-emotionele vaardigheden die ze thuis niet meekrijgen.

Kinderen die in het bijzonder baat kunnen hebben bij dagopvang, zijn straatkinderen. Dit zijn niet per definitie kinderen zonder huis of familie, maar kinderen die leven zonder bescherming en toezicht van

volwassenen. Ze brengen hun dagen op straat door, moeten voor hun eigen eten zorgen, verdienen geld met bedelen, schoenen poetsen of auto's wassen en gaan vaak niet naar school. Soms worden ze door hun ouders de straat opgestuurd om te bedelen of te werken en moeten ze het geld aan het eind van de dag weer afgeven.

Voor veel straatkinderen is de stap naar een opvanghuis of gezin te groot: ze zijn gewend aan vrijheid en hebben moeite om regels te accepteren. Dagopvang kan een brug slaan tussen het leven op straat en de terugkeer naar een 'normaal' bestaan. Bij **Los Cachorros** in Peru, opgezet door een voormalig straatkind uit Nederland, begint dat met straatwerkers die de kinderen opzoeken en een vertrouwensband opbouwen. In het opvanghuis organiseren ze overdag en 's avonds recreatieve activiteiten, zoals voetballen, tafeltennis en muziek maken. Het Cambodjaanse **Anjali House**, dat steun krijgt van de Nederlandse stichting Friends of Anjali, biedt dagopvang aan tachtig voormalige straatkinderen. De kinderen worden ingeschreven bij een lokale school en krijgen schooluniformen en lesmaterialen. In de middag komen ze naar Anjali House waar ze de rest van de dag doorbrengen met spelen en leren. Voor jongeren vanaf 16 jaar is er een speciaal programma om ze voor te bereiden op een zelfstandig en volwassen leven. Ze leren over vriendschap, conflictoplossing en respect, en krijgen loopbaan-oriëntatie.

Checklist: Gezinnen helpen

1. Wie zijn de risicogezinnen in het dorp of de wijk waar jouw stichting actief is?
2. Welke problemen ervaren zij en aan welke ondersteuning hebben ze behoefte?
3. Wat doen de overheid en andere organisaties voor hen?
4. Wat kan jouw (partner)organisatie voor deze gezinnen betekenen?
5. Met wie kun je samenwerken?

4. Op zoek naar nieuwe ouders

“Je moet elke dag opnieuw examen doen. Ze voelen zich nooit helemaal rustig en veilig. Elk moment moeten ze de bevestiging krijgen dat we van ze houden. Ze proberen voortdurend om onze liefde voor hen te toetsen.”

- **Pleegouder in Georgië** ¹⁸

Soms is opvang binnen het eigen gezin (tijdelijk) niet mogelijk of wenselijk. Dan is het zaak om op zoek te gaan naar een pleeggezin voor het kind. In de praktijk is er geen helder onderscheid tussen formele pleegzorg en informele opvang door familieleden. In deze gids bedoelen we met pleegzorg de opvang in andere families dan het eigen gezin. Dat kunnen grootouders of tantes zijn, gezinnen in de buurt of formele pleeggezinnen. Ook de opvang in kleinschalige gezinshuizen scharen we onder de noemer pleegzorg. In gezinshuizen bieden vaste ‘gezinsouders’ een thuis aan een kleine groep kinderen, met wie ze als een gezin samenleven.

In een pleeggezin of gezinshuis ervaren kinderen een normaal gezinsleven en krijgen ze individuele aandacht. Ze hebben het gevoel ergens bij te horen en kunnen zich langdurig aan familieleden hechten. Een langlopende studie in Roemenië wees uit dat jonge kinderen uit kinderhuizen in Roemenië enorme vooruitgang boekten wanneer ze in een pleeggezin werden geplaatst. Hun cognitieve en emotionele ontwikkeling verbeterde, terwijl kinderen die in een tehuis bleven wonen juist verder achterop raakten.¹⁹

Het matchen van pleegouders en kinderen

Een goede ‘match’ tussen pleegouder en pleegkind is cruciaal voor

het slagen van een plaatsing in een pleeggezin. De screening van pleegouders is een eerste vereiste. Pleegzorg door – bereidwillige – familieleden verdient de voorkeur boven opvang in ‘vreemde’ gezinnen.

Wonen bij familie versterkt het gevoel van identiteit.²⁰ De slagingskans wordt groter wanneer kind en pleeggezin goed aan elkaar kunnen wennen: een aantal keer kennismaken, een keer logeren, gevolgd door een proeftijd van een of enkele maanden. Het kan helpen wanneer de pleegouders uit dezelfde buurt komen, dezelfde religie aanhangen en tot dezelfde etnische groep horen: dat geeft herkenning en continuïteit. Goede begeleiding van ouders én kinderen is cruciaal, ook in de maanden en jaren na de plaatsing. Ten slotte is het raadzaam om de plaatsing in een pleeggezin te formaliseren, bijvoorbeeld door de ouders een

contract te laten tekenen of ze formeel te registreren als pleegouders.

Kinderen in pleeggezinnen worden doorgaans liefdevol verzorgd. Maar de plaatsing in pleeggezinnen is niet zonder risico's. Sommige pleegkinderen worden minder goed behandeld dan de eigen kinderen. De kans op discriminatie, verwaarlozing, misbruik en uitbuiting is groter dan wanneer ze bij hun eigen ouders wonen. Uit verschillende studies in Amerika en Europa blijkt dat pleegkinderen een vier keer zo grote kans hebben op seksueel misbruik dan kinderen in gewone gezinnen.²¹ Dat is voor sommigen een reden om te waarschuwen voor opvang in pleeggezinnen. Maar daarbij moet worden bedacht dat het risico bij opvang in tehuizen nog groter is: volgens sommige onderzoeken is het geweld in instituten zes keer hoger dan geweld in pleeggezinnen.²²

Pleeggezinnen vinden

Pleeggezinnen vinden is arbeidsintensief. Het begint, net als bij zorg aan gezinnen, bij goede lokale organisaties met professioneel getrainde sociaal werkers die maatwerk leveren. Dat doet bijvoorbeeld de Cambodjaanse organisatie **Spie-en**, die al meer dan twintig jaar samenwerkt met de Nederlandse stichting De Brug. Op het platteland helpt Spie-en ouders die aan aids lijden en hun kinderen. In de laatste levensfase maken moeders zich grote zorgen over hun kinderen: wat gebeurt er als ik er niet meer ben? Ruim honderd vrijwilligers van Spie-en gaan nog tijdens het leven samen met de moeder en met het dorpshef op zoek naar een geschikt pleeggezin. Vaak zijn dat andere familieleden, maar het kunnen ook bevriende dorpingen zijn. Het streven is om broertjes en zusjes zoveel mogelijk samen op te vangen, bij voorkeur in het eigen dorp.

Vrijwel altijd blijkt het mogelijk om pleegouders te vinden binnen de 'extended family' – de grootfamilie – en het eigen netwerk. Ook wanneer de (zieke) ouders zelf denken dat er echt niemand is. Dat bleek bijvoorbeeld uit een project voor moeders met hiv in een sloppen-

wijk in Nairobi. De helft van hen dacht in eerste instantie dat niemand in de familie voor haar kind zou kunnen zorgen als zij ziek zou worden. Een sociaal werkster legde zich daar niet bij neer en ging op zoek naar familieleden met wie de moeder het contact was kwijtgeraakt. In bijna alle gevallen vond ze iemand die voor het kind wilde zorgen, zonder dat daar geld of materiële hulp tegenover stond.²³

Bij het zoeken van pleegouders buiten de familie gaan organisaties niet over een nacht ijs. Zoals **Give a Child a Family** in Zuid-Afrika, dat steun krijgt van een gelijknamige 'vriendenstichting' in Nederland. Give a Child a Family werft, screent en traint ongeveer 75 potentiële pleeggezinnen per jaar. De families worden gevonden via kerken en vrouwengroepen in de gemeenschap. Gezinnen ondergaan een streng beoordelingsproces: medewerkers van Give a Child a Family gaan minstens zeven keer op bezoek. Ze interviewen burens en andere leden van de gemeenschap en vragen een politieverklaring. Families die de selectie doorstaan, krijgen een vijfdaagse pleegzorgtraining. Pas dan mogen ze een kind in huis opnemen.²⁴

Pleegouders begeleiden

Pleegouder zijn is niet gemakkelijk. Pleegouders moeten het kind leren kennen, inspelen op zijn of haar behoeften en het een plek geven in het eigen gezin. De begeleiding begint vaak al voor de plaatsing en gaat daarna nog maanden of jaren door. Vrijwilligers van Spie-en in Cambodja onderhouden nauw contact met de pleegouders en gaan er regelmatig op bezoek. Ze houden in de gaten hoe het met de ouders en de kinderen gaat en signaleren problemen. De armste pleeggezinnen worden bovendien ondersteund met een maandelijks rantsoen van rijst en melk, en met uniformen en schoolspullen.

De Cambodjaanse organisatie **KNKS**, die steun krijgt van Kinderpostzegels, organiseert speciale 'Parenting Skills' bijeenkomsten voor (pleeg)ouders. Datzelfde doet **Give a Child a Family** in Zuid-Afrika.

Pleegouders leren er bijvoorbeeld over hoe je omgaat met getraumatiseerde kinderen. Beide organisaties helpen de pleeggezinnen om hun inkomen te verbeteren. Ze krijgen kippen of leren over het verbouwen van groenten om in hun levensonderhoud te voorzien. Sommige organisaties stimuleren pleegouders om zich onderling te organiseren. In het vorige hoofdstuk werden de 'grootmoedergroepen' van **PEFO** in Uganda al genoemd. In Cambodja startte de organisatie **Children in Families** (CIF) met vergelijkbare supportgroepen voor pleegouders. Ze treffen elkaar maandelijks, delen hun problemen en praten over manieren om ze op te lossen.

Pleegzorg formaliseren

Het formaliseren van pleegzorg en het betrekken van de omgeving verkleint de kans op misbruik en verwaarlozing in pleeggezinnen.

Bij Spie-en in Cambodja tekenen pleegouders een contract waarin ze beloven het kind liefde en zorg te bieden, het naar school te sturen en het te behandelen als hun eigen kind. Ook het dorpsvoofd en de schoolleiding ondertekenen het contract. Ze kunnen meehelpen om het gezin in de gaten te houden en aan de bel te trekken als het niet goed gaat.

Het formaliseren van pleegzorg is in veel landen een wettelijke verplichting: een hulporganisatie is niet zomaar bevoegd om een kind in een ander gezin te plaatsen. In India moet je bijvoorbeeld een verklaring hebben van de Child Welfare Committee. Dat gebeurt op basis van een huisonderzoek van de reclasseringsambtenaar. Kinderen boven de 7 moeten daarbij worden gehoord. In Bosnië-Herzegovina besluit de kinderrechter over ontzetting uit de ouderlijke macht en plaatsing in een pleeggezin. Met zo'n formeel besluit wordt ook geregeld wat de bevoegdheden van de pleegouders zijn, zoals toestemming geven voor een operatie in het ziekenhuis en inschrijving op een school.

Checklist: Pleegouders vinden en begeleiden

1. Bij wie wil het kind zelf het liefste wonen?
2. Welke familieleden of gezinnen in de omgeving zouden voor het kind willen zorgen?
3. Is het gezin geschikt? Wat zeggen buren, dorpsgenoten, leraren, ambtenaren en de politie?
4. Heeft het gezin materiële of sociaal-emotionele ondersteuning nodig? Kan jouw (partner)organisatie die bieden?
5. Wat moet er wettelijk worden geregeld om de pleegouders het gezag over het kind te geven?

5. Kinderhuis: het laatste redmiddel

“Het leven in het tehuis was vreselijk. Er waren twee onopgeleide vrouwelijke verzorgsters voor meer dan honderd kinderen. We werden veel geslagen en na het eten gingen de deuren van de slaapzalen op slot. Seksueel misbruik kwam veel voor, net als handel in eten. Maar daar sprak je niet over. Het was ‘wij tegen zij’.”

• **Stephen, ex-tehuiskind uit Kenia** ²⁵

“Mijn stiefvader was een nare man die mij vaak sloeg. Op een dag werd ik zo bang van hem dat ik ben weggelopen. Al zwerfend kwam ik aan op het station in Vijayawada. Hier kwam ik een medewerker tegen van Navajeevan. Hij vertelde mij over het project vlakbij het station. Sindsdien ben ik daar niet meer weggegaan. Bij Navajeevan voelde ik me al heel snel thuis en heb ik veel vrienden gemaakt. Ik ben Navajeevan enorm dankbaar voor al hun zorgen.”

• **Anand Kumar, ex-straatkind uit India** ²⁶

Soms is plaatsing in een instituut de beste oplossing. Bijvoorbeeld wanneer het kind regelmatig wordt mishandeld en thuis niet veilig is. Of wanneer het zijn ouders kwijt is door een oorlog of een ramp. Voor deze kinderen zijn tijdelijke opvanghuizen van grote waarde. Ook kinderen die op straat hebben geleefd, kunnen meestal niet van het straatleven direct terug naar de familie of een pleeggezin. Dag-opvang of opvang in een shelter is voor hen vaak een eerste stap.

De verschillen tussen kindertehuizen in ontwikkelingslanden zijn enorm. Voor Stephen in Kenia was opgroeien in een tehuis een traumatische ervaring; voor Anand in India was het een keerpunt in zijn uitzichtloze bestaan. Een ‘goed’ kindertehuis herken je niet alleen aan de

materiële omstandigheden, zoals een mooi gebouw en speelgoed. Een 'goed' tehuis wordt gemanaged door mensen met een hart voor kinderen. De kinderen worden opgevangen in groepen met maximaal acht tot tien kinderen en vaste verzorgers. Een 'goed' tehuis doet er alles aan om de banden met de familie of de gemeenschap te onderhouden of te herstellen. Zo'n kindertehuis beschouwt de plaatsing als tijdelijke oplossing en een laatste redmiddel: het uiteindelijke doel is om het kind op te laten groeien in een gezinssituatie, niet om het permanent in het tehuis te laten wonen.

Kinderhuizen verminderen: de moeizame praktijk

De praktijk staat echter ver van dit ideaal. Veel overheden in ontwikkelingslanden willen het aantal plaatsen in kinderk huizen verminderen en opvang in gezinnen stimuleren. De wetgeving daarvoor is vaak prima op orde, maar de uitvoering hapert. Het gevolg is dat veel kinderk huizen hardnekkig blijven bestaan, of dat hun aantal zelfs groeit. Dat laatste gebeurt vaak met steun van buitenlandse donoren. Zo opende een buitenlandse organisatie in 1998 in Roemenië een mooi kinderk huis langs een doorgaande weg. Iedereen kon het zien liggen en het had een luxe uitstraling. Het tehuis trok een groot aantal nieuwe 'weeskinderen', waardoor het officiële overheidsbeleid werd gefrustreerd.

Veel kinderk huizen bieden geen kortdurende noodoplossing, maar zijn een permanente woonomgeving. Onderzoek in 33 Rwandese weeshuizen liet zien dat 30% van de kinderen er meer dan tien jaar woonde. Een onderzoek in Malawi wees uit dat voor ruim 90% van de kinderen in weeshuizen geen enkel plan was. In weerwil van het Malawiaanse overheidsbeleid om instituten te verminderen, was de helft van de tehuizen juist actief op zoek naar kinderen, via het eigen personeel of onderwijzers.²⁷ Andere onderzoekers concludeerden dat de helft van de 'weeskinderen' in Zambia teruggeplaatst zou kunnen worden in de familie, mits er voldoende geld zou zijn voor de reorganisatie van de 'weeshuizen'.²⁸

Geen nieuwe kinderk huizen bouwen

Initiatiefnemers met kleinschalige projecten kunnen veel doen om de alternatieve zorg voor kinderen te verbeteren.

Om te beginnen door geen nieuw kinderk huis te bouwen - ook niet wanneer een lokale gemeenschap er om vraagt. Dat lijkt tegenintuïtief: een belangrijk vertrekpunt is immers dat projecten moeten aansluiten bij de wens van de lokale bevolking. En vaak leeft er in de lokale gemeenschap een sterke overtuiging dat kinderen zonder ouders

of kinderen uit straatarme gezinnen beter af zijn in een kinderkuis. Wie echter doorvraagt, zal merken dat armoede in gezinnen het werkelijke knelpunt is. Wanneer je samen alternatieven bespreekt, dan zullen de meeste mensen onderschrijven dat het beter is om gezinnen helpen, dan om kinderen weg te halen bij hun familie.

Voor een aantal particuliere initiatieven is dit echter een gepasseerd station: ze hebben al een kinderkuis gebouwd, of ze doneren aan een bestaand kinderkuis. Vaak is er een langdurige band en rekt het tehuis op de donaties uit Nederland. Plotseling stopzetten van de steun is geen optie, het zou de kinderen alleen maar schade berokkenen. Zo'n particulier initiatief kan een aantal routes volgen. De eerste is het kinderkuis helpen om zoveel mogelijk kinderen te herenigen met hun familie of in een pleeggezin te plaatsen. Soms betekent dit de sluiting van het kinderkuis. Een tweede optie is om het kinderkuis om te vormen tot een gezinshuis met pleegouders, voor kinderen die echt niet meer naar hun familie terug kunnen. Een derde plan is om het kinderkuis om te buigen naar een centrum dat dagopvang en ondersteuning biedt aan probleemgezinnen uit de buurt. Welke route ook wordt gekozen, het kan alleen slagen als de lokale samenwerkingspartner er helemaal achter staat.

Inzicht en motivatie

Zo'n ommekeer maakten Basil en Monica Woodhouse van **Give a Child a Family**. Ze bouwden een weeshuis in KwaZulu-Natal, Zuid-Afrika, waar ze tientallen kinderen opvingen. Langzamerhand groeide bij hen het besef dat ze de kinderen in het weeshuis onvoldoende individuele aandacht konden geven. Ze namen zelf het initiatief om de kinderen weer te herenigen met hun familie of een pleeggezin voor hen te zoeken. Het opvanghuis in Margate, waarmee Give a Child a Family ooit begon, biedt nu alleen nog tijdelijk onderdak aan thuisloze kinderen.

Ook **BOSCO** in het Indiase Bangalore keek met nieuwe ogen naar zijn bestaande project. De organisatie vangt al decennialang straatkinderen op in shelter homes. De kinderen die niet terug naar de familie kunnen, blijven er tot ze volwassen zijn. Een ervaring met een voormalig straatkind opende BOSCO echter de ogen. De jongen had jarenlang in het shelter home gewoond, trouwde en werd vader van vier kinderen. Plotseling overleed zijn vrouw. De vader voelde niet de noodzaak om zijn kinderen bij zich te houden en bracht ze naar instituten. BOSCO realiseerde zich dat de vader niet voor zijn kinderen zou kunnen zorgen, ook al hield hij van ze: in het tehuis had hij niet geleerd om affectie te geven. De organisatie zag in dat tehuizen, zoals eigen shelter homes, kinderen niet de individuele aandacht konden geven die ze nodig hadden. BOSCO voert inmiddels een pilot uit met het plaatsen van kinderen in pleeggezinnen.²⁹

Terug naar de familie

Zorg voor kinderen in tehuizen betekent, waar mogelijk, de hereniging met de familie of het vinden van een pleeggezin. Soms is een van beide ouders nog in leven en weet het tehuis waar die woont. Soms is het opsporen van de ouders echter een hele klus. Ervaringen van organisaties die werken met straatkinderen of weggelopen kinderen laten dat zien. **BOSCO** beschrijft hoe medewerkers van een opvanghuis hemel en aarde bewogen om de ouders van een weggelopen jongetje op te sporen. De ouders waren voddenrapers die doorlopend van de ene plek naar de andere verhuisden. Het team werd naar vier adressen doorverwezen voor ze het echtpaar uiteindelijk vonden. Vergelijkbare ervaringen heeft **Navajeevan**, een organisatie die straatkinderen opvangt in het Indiase Vijayawada, met steun van stichting SAMEN. Medewerkers van Navajeevan spotten kinderen (zoals Anand uit het intro) op het station van Vijawada en nemen hen mee naar een shelter. De kinderen weten niet altijd meer precies waar ze vandaan komen.

Navajeevan plaatst soms advertenties in kranten om ouders op te sporen.

Wanneer de ouders zijn gevonden, dan legt een sociaal werker van **BOSCO** of **Navajeevan** contact met de familie. Ze onderzoekt waarom het kind uit huis is geplaatst en welke steun de familie nodig heeft om weer zelf voor het kind te zorgen. Soms is de weg naar huis niet eenvoudig. Bijvoorbeeld wanneer het kind is weggelopen vanwege problemen thuis of wanneer het is verhandeld. Meerdere ontmoetingen zijn vaak nodig voordat het kind naar huis kan gaan. In alle gevallen is nazorg cruciaal, om te voorkomen dat het kind opnieuw wordt verhandeld, wegloopt of wordt weggebracht. Medewerkers van Navajeevan bellen na een maand nog eens om te vragen hoe het gaat. Ook **The Umbrella Foundation**, een partner van Stichting Paraplu Nepal, houdt intensief contact nadat een kind naar huis is gegaan. De organisatie zet zich in voor verhandelde kinderen en herenigt hen met hun families. Medewerkers gaan regelmatig op huisbezoek en houden in de gaten of de kinderen gezond en veilig zijn. Zo nodig krijgen de gezinnen geld voor onderwijs en het eerste levensonderhoud en worden ze in contact gebracht met organisaties die hen helpen hun inkomen te verbeteren.

Kinderhuis transformeren

Bij het omvormen van een kinderkuis komt heel wat kijken: er is mogelijk een flinke verbouwing nodig, het financiële plaatje verandert en donateurs moeten 'mee' willen in de vernieuwing. Maar het grootste obstakel is het personeel. Voor het terugplaatsen van kinderen in gezinnen is een ander soort expertise nodig dan voor het runnen van een kinderkuis: geen verzorgers, koks en schoonmakers, maar sociaal werkers. Ook een kleinschalig gezinshuis of dagopvang vraagt een ander soort medewerkers dan een kinderkuis: geen leidsters, maar gezinsouders of pedagogisch medewerkers. Verzorgers in een kinderkuis zijn niet automatisch geschikt voor zo'n nieuwe rol.

In een aantal gevallen lukt het om het bestaande personeel om

of bij te scholen. Dat gebeurde bijvoorbeeld in **Ophanage 12** in Kiev, in samenwerking met de Tilburgse jeugdzorginstelling Kompaan en Stichting OeKU. De medewerkers van het kinderruimtes waren zeer gemotiveerd om de zorg aan 'hun' kinderen te verbeteren. Een jarenlang 'train de trainersprogramma' leidde tot een fundamentele koerswijziging: meer individuele aandacht voor de kinderen, gezellige leefruimtes en slaapkamers in plaats van slaapzalen. Het contact met de ouders kreeg een prominente plek, terwijl deze vroeger vooral als 'lastig' werden gezien.³⁰

Andere kinderruimtes maakten een nieuwe start met nieuwe mensen. Dat deed bijvoorbeeld **Stichting Breath**, een Nederlands particulier initiatief dat zich jarenlang inzette voor een kinderruimte in Georgië. In 2008 moest het tehuis dicht omdat de opvang beneden de maat was. In overleg met de overheid zette de stichting een gezinshuis op. De stichting kocht een pand in een gewone straat en selecteerde, samen met de overheid, twee oudere echtparen. Ze werden getraind en kwamen in dienst als 'gezinsouders'. Ze zorgen nu voor een groep van acht tot tien kinderen.

Checklist: Van kinderruimte naar gezinszorg

1. Is het kinderruimte gemotiveerd om te zoeken naar alternatieve vormen van opvang voor de kinderen?
2. Wat zijn de gevolgen voor het personeel, de toeleveranciers en de gebouwen?
3. Wat zijn de financiële gevolgen?
4. Kan het tehuis een rol vervullen als gezinshuis, shelter, inloophuis of dagopvang voor kinderen?
5. Heeft het personeel de juiste houding en deskundigheid, of kan het worden bijgeschoold?

6. Op eigen benen

“Het kindertehuis liet me aan mijn lot over. Ik belandde zelfs opnieuw op straat nadat ik de instelling verliet. Ik dacht dat het mijn leven zou verwoesten. Een tijd later kreeg ik counseling van een organisatie en toen begon mijn leven te veranderen.”

• **Jake, ex-tehuiskind in Kenia**³¹

Veel jongeren verlaten het instituut wanneer ze 18 jaar worden. Op die leeftijd worden ze geacht op eigen benen te kunnen staan en het te redden zonder hulp. Voor jongeren die een groot deel van hun leven in een instituut hebben gewoond, is het verlaten van de instelling vaak een nachtmerrie. Een studie onder 177 ‘zorgverlaters’ uit Kenia beschreef hoe zij zelf het eindigen van de zorg hebben ervaren. De meerderheid had het gevoel vast te lopen in de overgang naar een zelfstandig leven. Vooral de eerste jaren na het verlaten van de instelling kwam er teveel ineens op ze af. Ze waren slecht voorbereid en kregen nauwelijks ondersteuning. Velen woonden in slums en getto’s en hadden grote moeite om huur en eten te betalen. Bijna niemand had een vaste baan en een fatsoenlijk inkomen. Een flink aantal kreeg weliswaar een beurs voor een verdere opleiding, maar dat dekte niet de kosten voor eten en onderdak. Daar kwam stigmatisering bij. Veel jongeren verhulden dat ze uit een instituut kwamen, uit angst te worden gepest of buitengesloten.

Onderzoek in zeven Afrikaanse landen bevestigt dit beeld.³² Dit onderzoek betrof niet alleen 18-jarigen, maar ook jongere kinderen die lang in een instituut hadden gewoond. Het vertrek uit het tehuis werd vaak slecht voorbereid en van nazorg was nauwelijks sprake. In Benin had de helft van de ‘zorgverlaters’ moeite om weer te wennen in hun

eigen omgeving. In Tanzania hadden ex-tehuiskinderen te maken met discriminatie en stigmatisering, waardoor ze moeilijk konden wennen. Onderzoek in Malawi wees uit dat drie van de tien ex-tehuiskinderen moeite hadden om het dagelijkse leven het hoofd te bieden. Een op de tien kreeg te maken met seksuele uitbuiting, pleegde misdrijven of belandde in de gevangenis.

Soepele overgang

Zorg voor kinderen mag niet ineens ophouden wanneer ze een tehuis of pleeggezin verlaten. Het instituut of (pleeg)gezin moet jongeren voldoende bagage geven om als zelfstandige volwassene te functioneren. Zo heeft het **Street Children Project** in Kumasi in Ghana, dat ondersteund wordt door de Nederlandse stichting Adamfo Ghana, een trainingscentrum opgezet voor tienermeisjes die op straat leven. Ze krijgen een beroepsstraining tot kledingmaker of kapster en leren lezen, rekenen en omgaan met geld. Met maatschappelijk werkers voeren ze gesprekken die gericht zijn op het opbouwen van zelfvertrouwen en eigen keuzes maken. In Oekraïne zorgt het **Kiev Children and Youth Support Centre**, met steun van de Nederlandse stichting OeKU, voor structurele steun aan jongeren die tehuizen verlaten. Ze krijgen hulp bij het vinden van een beroepsopleiding, woonruimte, rechtsbijstand en zelfstandig leven. Het Support Centre is opgericht door medewerkers van het eerder genoemde Orphanage 12 in Kiev.

De overgang van tehuis naar zelfstandigheid mag niet te abrupt zijn. In **Rhotia Valley**, een gezinsvervangend tehuis in Tanzania, blijven kinderen nog een tijd lang hun eigen kamer houden als ze 18 jaar worden en het huis uit gaan. Ze kunnen altijd langskomen, net als bij een echt gezin, en rekenen op liefde en aandacht van hun gezinsouders. **SOS Kinderdorpen** in Ghana probeert het vertrek uit het tehuis te versoepelen via een tussenstap. Het richtte speciale jeugdhuisen op in de buurt, waar een groep jongeren samenwoont onder supervisie van

een groepsleider. Zo leren ze op een veilige manier om op eigen benen te staan.

Jongeren die op zichzelf gaan wonen, hebben vaak een tijd lang praktische en financiële ondersteuning nodig. Het onderzoek onder 'zorgverlaters' in Kenia wees bijvoorbeeld uit dat veel jongeren wel een beurs krijgen, maar geen toelage om het levensonderhoud te betalen. Ze moeten naast hun studie zelf aan geld voor eten en kamerhuur zien te komen en houden dat vaak niet lang vol.³³ Het **Aman Fund** in Jordanië pakt het anders aan. Deze organisatie verstrekt beurzen aan 'zorgverlaters' voor vervolg- en vakopleidingen. De deelnemers krijgen voldoende geld voor hun levensonderhoud, tot ze een baan hebben gevonden.

Jongeren helpen elkaar

Jongeren kunnen veel doen om elkaar te helpen. Een vorm van 'zelfhulp' door jongeren biedt bijvoorbeeld **Big Expectations**, een partner van Kinderpostzegels in Roemenië. Big Expectations organiseert begeleid-kamerwonen voor tehuisverlaters. 'Ervaren' tehuisverlaters fungeren daarbij als begeleider voor nieuwkomers: zij begrijpen de jongeren goed en weten waarmee ze worstelen.

In Kenia richtten jongeren in 2009 de **Kenya Society of Careleavers** op, een zelforganisatie voor jongeren die een groot deel van hun jeugd in instituten hebben doorgebracht. De organisatie helpt hen de trauma's uit het verleden te verwerken en leert hen omgaan met sociale, emotionele en economische uitdagingen. Elke maand zijn er 'Motivation 4 Life' sessies, waar psychologen, coaches en ondernemers inspirerende verhalen vertellen. Voor vrouwen is er een 'Ladies Empowerment Program' waarin ze leren over seksuele gezondheid en ook sociale en financiële vaardigheden opdoen. De jongeren hebben zelf een poppentheater opgezet en geven voorstellingen voor kinderen in instituten. En het netwerk organiseert computerlessen, waarmee de jongeren hun kansen op een baan vergroten.

Checklist: Zorgen voor 'zorgverlaters'

1. Bereidt het kindertehuis of opvangcentrum de jongeren goed voor op hun vertrek uit 'de zorg'?
2. Hebben de tehuisverlaters genoeg bagage om zichzelf financieel, praktisch en sociaal-emotioneel te redden?
3. Kunnen de jongeren terugvallen op het instituut nadat ze zijn vertrokken? Of kunnen ze terugvallen op familie of een sociaal netwerk?
4. Heeft de tehuisverlater nazorg nodig en kan jouw (partner-) organisatie die bieden?

7. Vrijwilligerswerk met kinderen

“Ik woonde een half jaar in Malawi en op donderdagmiddag deed ik vrijwilligerswerk in een weeshuis in de stad. Er woonden hele jonge kinderen, van een paar maanden tot 2 jaar. Ze woonden in groepen van ongeveer dertig kinderen. Ik hielp de verzorgsters met alles: fles geven, verschonen, spelen. De kinderen waren altijd heel blij als ik kwam. Maar ze vroegen ook heel veel aandacht en hingen constant om mijn benen. Vaak gingen ze keihard huilen wanneer ik even aandacht aan een ander kind gaf. Achteraf zie ik ook dat dat geen normaal gedrag is voor kinderen van die leeftijd.”

• **Emma (16) uit Nederland** ³⁴

Het is een wereldwijde trend om vrijwilligerswerk te doen of stage te lopen in het buitenland. Kinderhuizen of opvangprojecten voor straatkinderen zijn daarbij populaire bestemmingen. Het werken in een andere omgeving en het contact met andere culturen geldt als een verrijking van je levenservaring. Om vergelijkbare redenen brengen toeristen tijdens een vakantie in India of Cambodja een bezoek aan een kinderkuis. De laatste jaren is er echter steeds meer aandacht voor de keerzijde: hoe verrijkend is het voor kinderen in kinderkuisen om telkens wisselende begeleiders en bezoekers over de vloer te hebben?

Kinderen hebben behoefte aan vaste verzorgers waarmee ze een langdurige relatie kunnen opbouwen. In een kinderkuis met steeds wisselende verzorgers die weinig tijd voor ze hebben, missen kinderen die ervaring. Het sturen van vrijwilligers die voor korte tijd blijven, kan hechtingsproblemen verergeren en kinderen schade toebrengen. Bezoekers aan een weeshuis zien, net als Emma, soms de eerste tekenen: kleine kinderen rennen spontaan op hen af en willen hen knuffelen en

omhelzen. Dat oogt schattig en vertederend. In feite is het een alarm-signaal: jonge kinderen nemen eerder een afwachtende houding aan tegenover vreemden. Een kind dat onmiddellijk bij elke vreemdeling op schoot kruipt, mist mogelijk de veiligheid en steun van vaste volwassenaenen.

Voluntourism

De laatste jaren groeit de kritiek op het zogenaamde 'voluntourism': het combineren van toerisme met bezoek aan of vrijwilligerswerk in weeshuizen. Zo maakte documentairemaker Eline Bodbijn in 2014 een film over de 'weeshuisindustrie' in Cambodja.³⁵ Voor die film verbleef ze undercover in weeshuizen in Cambodja. Ze zag dat de meeste kinderen geen wees waren, maar waren weggehaald bij hun ouders om voor wees 'te spelen' wanneer er toeristen kwamen. Toeristen werden verleid om eten voor de kinderen te kopen, dat vervolgens op de lokale markt werd doorverkocht. Ook de documentaire 'Last minute weeshuis' van Karin van Mullem en Arno Rozema laat knelpunten zien van vrijwilligerswerk in weeshuizen in Peru. Mensen die zij interviewden beaamden dat goed betalende vrijwilligers een lucratieve inkomstenbron zijn. De vrijwilligers en hun inkomsten waren soms belangrijker dan de kinderen.

Deze ervaringen worden bevestigd door **Next Generation Nepal**, een organisatie die zich inzet voor verhandelde kinderen. Op haar website en in artikelen en rapporten doet zij op onthutsende wijze uit de doeken hoe in Nepal een lucratieve industrie is ontstaan die in stand wordt gehouden door Westerse donateurs en vrijwilligers.³⁶ Ronselaars benaderen arme ouders in afgelegen dorpen en halen hen over om hun kind mee te geven, tegen betaling. Ze beloven dat het naar een kostschool in de stad zal gaan, waar het een goede opleiding zal krijgen. De 'kostschool' is in werkelijkheid een tehuis in een van de toeristendistricten in Nepal. Sommige tehuizen hebben contacten met Westerse

vrijwilligersorganisaties. Hun klanten betalen vervolgens enkele honderden dollars per week om in zo'n kindertehuis vrijwilligerswerk te doen. Eenmaal thuis zetten veel vrijwilligers zich in om extra fondsen voor het weeshuis te werven. Soms richten ze een eigen particulier initiatief op om het tehuis te ondersteunen. Zo'n stichting komt er soms pas na jaren achter dat ze geen 'echte' weeskinderen steunen, maar bijdragen aan het exploiteren van kinderen die nodeloos van hun families zijn gescheiden.

Vergelijkbare patronen zijn in andere landen gesignaleerd. Zo luidde de Raad van Kerken in Malawi de noodklok over weeshuizen die kinderen werven uit de lokale gemeenschap, zodat ze meer donorgeld kunnen ophalen. En in Kenia leeft de zorg dat instituten, bij gebrek aan overheidstoezicht, worden gebruikt als doorvoerhavens van kinderhandel.³⁷

Volgens critici dragen Westerse vrijwilligers en donateurs, met de beste intenties, bij aan een onwenselijke toename van het aantal weeshuizen in ontwikkelingslanden. In Cambodja groeide het aantal kinderhuizen tussen 2005 en 2010 met 75%, mede dankzij 'weeshuistoerisme' en donaties van Westerlingen.³⁸ Een aantal organisaties zet zich dan ook in om 'voluntourism' regelrecht te ontmoedigen. Zo voerde **Friends International**, met steun van UNICEF, de campagne 'Think Before Visiting' (www.thinkchildsafeg.org/thinkbeforevisiting). Met de slogan 'kinderen zijn geen toeristenattracties' waarschuwt het toeristen die in Cambodja een weeshuis willen bezoeken. Ook de ervaringen van Stephen uit Kenia, een ex-tehuiskind, zouden elke 'weeshuistoerist' moeten ontmoedigen: *"Je kunt het leven in het tehuis vergelijken met een dierentuin: er kwamen in de weekenden letterlijk mensen naar ons kijken. Buurtgenoten, maar ook donoren, voor wie we dan moesten zingen en dansen. Vervolgens vertrokken ze weer, ons achterlatend met het gevoel dat we een ding waren."*³⁹

Hoe moet het dan wel?

Het sturen van vrijwilligers naar kinderhuizen is in strijd met de internationale richtlijnen voor betere zorg voor kinderen. Het Better Care Network Netherlands raadt dit dan ook af. De praktijk is echter weerbarstig: veel vrijwilligers willen nu eenmaal graag voor korte tijd in een buitenlands kinderproject werken. En veel kinderhuizen zijn blij met de extra handen, extra donaties en nieuwe kennis. Hoe kun je als vrijwilliger zorgen dat je een positieve bijdrage levert en de kinderen geen schade toebrengt? Het Better Care Network Netherlands heeft daar

richtlijnen voor opgesteld.⁴⁰ Ze zijn bedoeld voor iedereen die een tijd wil werken of stage lopen in een kinderkuis of opvangproject voor kinderen. De belangrijkste richtlijn is dat je de hechting van de kinderen aan hun vaste verzorgers niet in de weg mag staan. Stel jezelf op de tweede plek. Laat de dagelijkse verzorging, zoals eten geven, wassen en verschonen, over aan de vaste lokale verzorgers.

Een tweede richtlijn is dat je voldoende kennis en werkervaring moet hebben. Bijvoorbeeld als maatschappelijk werker, psycholoog, pedagoog, leraar of jongerenwerker. Ook voldoende levenservaring hoort daarbij, om goed te kunnen reageren op moeilijke verhalen over bijvoorbeeld mishandeling en misbruik. Een derde richtlijn is dat je je, in overleg met het kinderkuis, op een specifieke taak richt die in het verlengde ligt van je kwaliteiten. Zo hielp Marlies, studente pedagogiek, in een kinderkuis in Zuid-Afrika de schoolgaande jeugd met hun schoolwerk. Student sportmanagement Maikel zette samen met een lokale organisatie in Costa Rica een voetbalschool op in een achterstandswijk. Er zijn meer 'matches' mogelijk. Heb je een talenknobbel, dan kun je wellicht Engelse les geven. Ben je een jonge vrijwilliger met weinig (werk)ervaring, dan kun je helpen met aanvullende activiteiten, zoals poetsen en koken of kinderen vervoeren.

Zowel voor vrijwilligers als voor uitzendende en ontvangende organisaties is een goede voorbereiding belangrijk. Voor beide partijen stelde het Better Care Network Netherlands adviezen op.⁴¹ We vatten de belangrijkste hieronder kort samen.

Vorbereiding voor vrijwilligers

Goede voorbereiding begint met het screenen van de organisatie die jou uitzendt of de lokale organisatie waar je gaat werken. Ga alleen in zee met organisaties die een duidelijk beleid hebben voor vrijwilligers. Ze moeten bijvoorbeeld gedragscodes voor vrijwilligers hebben opgesteld en regels en procedures voor de bescherming van kinderen.

Kies bij voorkeur voor een project dat zich richt op steun aan kwetsbare gezinnen. Wil je in een kindershuis gaan werken, check dan of dit aan de norm voldoet: de kinderen worden opgevangen in kleine groepen en het beleid is erop gericht om de kinderen weer terug te plaatsen in een gezin. Zorg dat je met jouw vrijwilligerswerk niet bijdraagt aan onnodige opvang in kinderhuizen.

Zorg dat je voldoende kennis hebt over de ontwikkeling van kinderen en de specifieke problemen van kinderen zonder ouderlijke zorg. Ken de lokale cultuur en lokale gebruiken met betrekking tot kleding, beleefdheids- en omgangsvormen. Ben je eenmaal daar, wees dan alert op misstanden. Zoals kinderen met tekenen van ondervoeding of mishandeling, het 'verdwijnen' van gedoneerde goederen, of alarmerende verhalen van kinderen die bijvoorbeeld geen contact mogen zoeken met hun ouders. Wanneer je voldoende bewijs hebt, rapporteer deze misstanden bij de uitzendende organisatie en de lokale autoriteiten.

Vorbereiding voor uitzendende organisaties

Wil je vrijwilligers laten werken in 'jouw' project? Zorg dan voor een duidelijk beleid en gedragscodes waar alle vrijwilligers zich aan moeten houden. Denk bijvoorbeeld aan afspraken over het waarborgen van de privacy van kinderen. Dat betekent een verbod op het plaatsen van foto's van kinderen op Facebook, tenzij er toestemming is van de ouders of wettelijke voogd. Zorg bovendien dat je weet wie er naar het project gaat. Helaas zijn er mensen die jonge kinderen willen misbruiken. Zij zoeken plaatsen waar ze gemakkelijk toegang hebben tot kwetsbare kinderen, zoals kinderhuizen of shelters, en bieden zich aan als vrijwilliger. Verzamel vooraf informatie over de aspirant-vrijwilliger, vraag naar referenties en naar een Verklaring Omtrent Gedrag.

Bereid de vrijwilligers goed voor. Organiseer een training waarin ze leren over het belang van veilige hechting van kinderen. Geef ze specifieke informatie over de lokale gewoonten en cultuur en de omgang

met de kinderen. Maak met de lokale partnerorganisatie en de vrijwilliger duidelijke afspraken over de werkzaamheden, taken en verantwoordelijkheden. Vrijwilligers mogen nooit het werk doen van vaste verzorgers van de kinderen. Ze moeten ondersteunend zijn voor de beroepskrachten en mogen nooit de lokale werkgelegenheid beïnvloeden.

Checklist: Vrijwilligerswerk met kinderen

1. Weet je zeker dat jouw vrijwilligerswerk niet bijdraagt aan de instandhouding van onnodige opvang in instituten?
2. Waar heeft de organisatie behoefte aan? Sluit jouw kennis en ervaring daarbij aan?
3. Is het duidelijk wat je er gaat doen? Zijn jouw taken aanvullend op die van het vaste verzorgende personeel?
4. Heb je kennis over de ontwikkeling van kinderen en de lokale gewoonten en cultuur?
5. Heeft de organisatie waar je heen gaat een beleid om de veiligheid en de belangen van kinderen te waarborgen?

Checklist: Vrijwilligers uitzenden naar kinderprojecten

1. Heeft jouw lokale partner behoefte aan vrijwilligers?
2. Hebben jij en je lokale partner richtlijnen en een gedragscode voor vrijwilligers?
3. Heeft de vrijwilliger kennis of ervaring die 'matcht' met de vraag van het lokale project?
4. Heeft de vrijwilliger referenties en een Verklaring Omtrent Gedrag?
5. Kan jouw organisatie de vrijwilligers goed voorbereiden? En heeft jouw lokale partner voldoende tijd en mankracht om ze op te vangen, wegwijs te maken en te begeleiden?

8. Bestendige projecten

“KidsCare wil in 2020 zelfredzaam zijn. Wij zijn ons ervan bewust dat projecten voor hulp aan de allerarmsten in de regel grote moeite hebben om aan zo’n doelstelling te kunnen voldoen. Toch zijn we in Kenia al bij de start van het project deze discussie aangegaan, zowel met het lokale management als met de overheden. We werken aan de opbouw van substantiële fondswerving in Kenia.”

- KidsCare Kenia ⁴²

Een project voor kinderen zonder ‘thuis’ mag geen eendagsvlieg zijn; zorg aan gezinnen, pleegouders en opvanghuizen is er voor jaren. Een aantal factoren vergroot de duurzaamheid. Zo moet het project worden gedragen door een lokale partner die de regio in handen heeft. Nederlandse stichtingen, donateurs en vrijwilligers kunnen een ondersteunende rol bieden: meedenken, meehelpen en fondsen werven, maar ze moeten niet achter het stuurwiel zitten. Een tweede factor die bepalend is voor succes, is goede samenwerking met relevante personen en partijen, zoals de overheid. En een derde factor is financiering: de lokale organisatie en donateurs hebben nagedacht over de inkomsten op lange termijn. We bespreken achtereenvolgens de thema’s ‘samenwerking’ en ‘financiële duurzaamheid’.

Samenwerken: cirkels rond het kind

Zorgen voor kinderen zonder thuis is maatwerk. Geen enkele lokale organisatie kan dat in zijn eentje organiseren. De organisaties die genoemd worden in deze gids werken zonder uitzondering samen met andere partijen. Een kapstok bij het betrekken van anderen is om te denken in cirkels rondom het kind. De eerste cirkel is het kind zelf en

zijn directe familie. In deze kring horen de ouders, wanneer die nog leven, broers en zussen, grootouders, en ooms en tantes. De tweede cirkel wordt gevormd door mensen in de nabije omgeving. Bijvoorbeeld onderwijzers, burens, vrienden, dorpschoufden, pastoors of imams. Zij kennen het gezin en kunnen meedenken over een oplossing. In de derde kring horen instituties die een rol spelen in de gemeenschap en die zich op een of andere manier bezig houden met de rechten van kinderen. Bijvoorbeeld lokale ontwikkelingsorganisaties of vrouwengroepen. In deze kring hoort ook de (regionale) overheidsinstantie die belast is met de zorg voor kinderen en probleemgezinnen.

Samenwerken: de overheid

De overheid heeft de hoofdrol in het organiseren van goede zorg

voor kinderen. Vrijwel alle regeringen hebben de internationale Richtlijnen voor Alternatieve Zorg ondertekend en veel landen passen hun wetgeving en beleid er langzaam maar zeker op aan. In de praktijk worden geplande hervormingen echter (nog) niet uitgevoerd en in veel landen is de zorg voor kinderen zonder 'thuis' dan ook in handen van kerkelijke organisaties, ontwikkelingsorganisaties en particuliere initiatieven. In het beste geval ondersteunen zij de overheid bij het uitvoeren van haar beleid. In het slechtste geval varen ze een eigen koers, voldoen ze niet aan de wettelijke regels en onttrekken ze zich aan elke controle.

Een project voor kinderen zonder 'thuis' moet aansluiten bij het beleid van de lokale overheid. Daarvoor is het, ten eerste, belangrijk de lokale wetten te kennen. Wat zeggen die over de rechten en bescherming van kinderen? In Nepal mag je bijvoorbeeld niet zomaar een kind in een opvangproject opnemen, ook niet als het op straat leeft. In India en Zuid-Afrika moeten pleegkinderen officieel worden geregistreerd. Hele arme gezinnen hebben er wettelijk recht op een vorm van kinderbijslag. Een tweede vereiste is om het lokale beleid voor zorg aan kinderen zonder 'thuis' te kennen. Wat zijn de plannen van de nationale en regionale overheid? Welke ministeries zijn verantwoordelijk en wie doet de uitvoering? Vaak heeft de overheid een eigen orgaan dat belast is met de zorg voor kinderen. In Nepal is dat de Central Child Welfare Board, in Ghana het Department of Social Welfare. Vaak is er op districtsniveau een speciale Child Rights Officer (Nepal) of een Children's Officer (Kenia). Deze instantie of persoon moet op de hoogte zijn van het project en er bij worden betrokken.

Er zijn veel voorbeelden van goede samenwerking tussen (kleinschalige) ontwikkelingsorganisaties en de overheid. In Malawi bouwde stichting **Het Goede Doel** een dagopvang voor jonge kinderen. De Social Welfare Office was bij het initiatief betrokken. Deze organiseerde trainingen over kindzorg voor het oudercomité en de vrijwilligers.

OAfrica, een organisatie in Ghana, besloot in 2006 zijn werkwijze te veranderen zodat het beter paste bij het overheidsbeleid. OAfrica steunde op dat moment verschillende kinderhuizen in Ghana. In samenwerking met UNICEF en het Department of Social Welfare plaatste het alle kinderen uit zijn tehuizen in families en pleeggezinnen.

Ook **Next Generation Nepal** werkt altijd samen met de Central Child Welfare Board, een overheidsorgaan dat belast is met de bescherming van kinderrechten. Next Generation Nepal spoort verhandelde kinderen op en 'redt' deze vervolgens uit corrupte weeshuizen. Dat doet ze alleen wanneer de Central Child Welfare Board daar toestemming voor geeft. Volgens Next Generation Nepal vraagt dit veel geduld en is dit soms frustrerend, omdat de overheid weinig middelen en mankracht heeft. De organisatie heeft naar eigen zeggen echter ook veel respect voor de ambtenaren die 'in zeer moeilijke omstandigheden vaak doen wat ze kunnen'.⁴³

Kinderprojecten financieren

Projecten voor kwetsbare kinderen kosten geld. Het is niet eenvoudig om ze zelfvoorzienend te maken. Net als gezondheidszorg en onderwijs zijn het sociale voorzieningen waar altijd geld bij moet. Zolang de lokale overheid de kosten niet kan dragen, moet er gezocht worden naar andere vormen van financiering. Het is belangrijk om, liefst in een zo vroeg mogelijke fase van het project, over de financiële duurzaamheid na te denken.

Een eerste optie is zorgen dat de kosten laag blijven. Bedenk dat steun aan gezinnen veel goedkoper is dan het bouwen en exploiteren van een instituut. Voor enkele tientallen euro's per gezin per maand kun je gezinnen ondersteunen met schoolgeld en medische zorg. Dat financiële voordeel merkte **JeCCDO** in Ethiopië, een organisatie die in de jaren 80 en 90 duizend kinderen opving in tehuizen. Vanaf 2002 gooide JeCCDO het roer radicaal om en startte het met steun aan ge-

zinnen. Met hetzelfde budget als eerst steunen ze nu geen duizend, maar zeventuizend kinderen.

Een tweede optie is zorgen voor eigen inkomsten. Verschillende kinderprojecten halen inkomsten uit toerisme. Zo is het kindershuis in **Rhotia Valley** gekoppeld aan de Rhotia Valley Tented Lodge, een toeristenverblijf met vijftien huisjes. De lopende kosten van het kindershuis worden gedekt door de inkomsten van de lodge. Ook in Cusco in Peru leveren twee hotels inkomsten voor stichting **Niños Unidos Peruanos**, een opvangproject voor verwaarloosde kinderen. Andere instituten combineren hun werk met kleinschalige landbouwprojecten, zoals het verbouwen van groenten of het houden van kippen en koeien. Daarmee zorgen ze voor eigen eten en een aanvullende inkomstenbron.

Een derde optie is om meerdere financiers te vinden. Het maakt het project bovendien minder kwetsbaar dan wanneer het leunt op één inkomstenbron. Probeer de kosten te delen, bijvoorbeeld door een bijdrage te vragen van de overheid. Dat gebeurt bijvoorbeeld bij het gezinshuis van **Stichting Breath**: de Georgische overheid betaalt de kosten van het levensonderhoud en de salarissen van de pleegouders, de stichting betaalt kleding, zakgeld en de ziektekostenverzekering. Een andere optie is het werven van fondsen in eigen land. Zo probeert **KidsCare** in Kenia lokale bedrijven en vermogende particulieren aan het project te binden. In India ontvangt **Navajeevan** steun van diverse dorpen en dorpelingen. Het gaat om financiële bijdragen, maar ook om steun in natura, zoals lesboeken en kantoorartikelen.

Checklist: Samenwerken en duurzaamheid

1. Wat is het officiële overheidsbeleid voor alternatieve zorg?
2. Met welke wetgeving moet je rekening houden?
3. Met welke overheidsinstanties en lokale organisaties kun je samenwerken?
4. Wat zijn de mogelijkheden voor cofinanciering, lokale fondswerving, of het genereren van eigen inkomsten voor het project?

Verder leren en lezen

Advies vragen

Deze gids geeft een overzicht van de belangrijkste aandachtspunten rond kinderprojecten in het buitenland. Elk project is echter uniek en roept specifieke vragen op. Een aantal organisaties kan initiatiefnemers van kinderprojecten helpen met verdere adviezen.

- **Better Care Network Netherlands (BCN)** is een netwerk van organisaties die zich inzetten voor kinderen zonder goede ouderlijke zorg. BCN organiseert onder andere openbare bijeenkomsten over zorg voor kinderen en trainingen voor particuliere initiatieven. Op de website zijn veel voorbeelden en informatie te vinden.

www.bettercarenetwork.nl

- **Wilde Ganzen, Impulsis** en **Cordaid** steunen kleinschalige projecten in ontwikkelingslanden met financiële bijdragen en advies.

Op de websites van Wilde Ganzen en Impulsis zijn kennisdocumenten te vinden over het opzetten van projecten voor wees- en straatkinderen. Bij medewerkers kun je bovendien terecht voor persoonlijk advies, bijvoorbeeld over de overgang van grootschalige opvang naar gezinszorg. *www.wildeganzen.nl; www.impulsis.nl en www.cordaid.nl*

- **MyWorld** is een community van en voor mensen met kleinschalige projecten in ontwikkelingslanden. Je kunt gratis deelnemen, ervaringen uitwisselen met andere organisaties en vragen stellen.

www.myworld.nl

Verder lezen

In deze gids zijn tientallen voorbeelden genoemd van organisaties die zich, vaak met steun uit Nederland, inzetten voor kinderen in ontwikkelingslanden. Hun websites en jaarverslagen zijn eenvoudig via internet te vinden. Hieronder noemen we verder een aantal specifieke websites en handboeken die waardevol kunnen zijn voor kleinschalige initiatiefnemers.

- Op www.bettercarenetwork.nl vind je de Nederlandse versie van de Internationale **Richtlijnen voor Alternatieve Zorg voor Kinderen**. Deze richtlijnen zijn vertaald in een praktisch handboek voor overheden en ontwikkelingsorganisaties, **Moving Forward**. Het handboek en inspirerende voorbeelden staan op www.alternativecareguidelines.org.
- Next Generation Nepal redt verhandelde kinderen uit malafide kinderverhuizen en herenigt hen met hun familie. Dat proces is nauwgezet beschreven in **Reintegration Guidelines for Trafficked and Displaced Children Living in Institutions**. www.nextgenerationnepal.org.
- Kinderpostzegels heeft in Bosnië-Herzegovina **naschoolse centra** opgezet voor kinderen uit multi-probleemgezinnen. Dit succesvolle model wordt inmiddels gekopieerd in verschillende landen. Een Engelstalig handboek is te downloaden via: www.kinderpostzegels.nl/nestcentra.
- Het Better Care Network Netherlands heeft richtlijnen en een toolkit voor **vrijwilligerswerk met kinderen in het buitenland**. Ze zijn bedoeld voor vrijwilligers en stagiaires, en voor organisaties die ze uitzenden of ontvangen. De richtlijnen zijn er ook in het Engels, Frans en Spaans. www.bettercarenetwork.nl.

Literatuur

Better Care Network (2010). Families, not orphanages. Working paper

Better Care Network Netherlands (2011). Een gezin voor ieder kind

Better Care Network Netherlands (2013). Richtlijnen vrijwilligerswerk met kinderen in het buitenland

BOSCO (2013). Foster Family. Renewed Hope and a New Life. A study on the practise of foster care for the children of India

CELCIS (2012). Moving forward: Implementing the 'Guidelines for the Alternative Care of Children'

EveryChild (2011). Fostering better care. Improving foster care provision around the world. Positive care choices: Working paper 2

Faith to Action Initiative (2014). Key Research on Orphanages and Family Care: An Annotated Bibliography

Family for every child (2015). Strategies for delivering safe and effective foster care. A review of the evidence for those designing and delivering foster care programmes

Kenya Network of Careleavers (2011). A fair chance to life: young careleavers in Kenya

Kinderpostzegels (2015). Phanith uit Cambodja & Jadey uit Nederland.
<https://www.youtube.com/watch?v=CFni81hg5VY>

Kompaan en De Bocht (2014). Eindnotitie samenwerking Orphanage 12 (Kiev) en Kompaan en De Bocht

Next Generation Nepal (2015). Reintegration Guidelines for Trafficked and Displaced Children Living in Institutions

MyWorld (2012). Weeshuis raakt uit de mode. Door Esther Gaarlandt. September 2012

MyWorld (2014). Weeskindjes Knuffelen. Door Merel Hendriks. Juni 2014

MyWorld (2015). Kinderen helpen? Steun families, geen kindertehuizen. 22 juni 2015.

Next Generation Nepal (2015). Reintegration Guidelines for Trafficked and Displaced Children Living in Institutions

NGO Advisory Council (2011). Five years on: A global update on violence against children

SOS Children's Villages International (2014). Drumming together for change. A child's right to quality care in Sub-Saharan Africa

UNICEF (2011). Children in informal alternative care. Discussion Paper

UNICEF Press Centre (2015). Orphans. Updated 15 June 2015.
http://www.UNICEF.org/media/media_45279.html

United Nations (2006). World Report on Violence against Children

United Nations (2009). Guidelines for the Alternative Care of Children

Vrienden van Navajeevan (2015). Het verhaal van een straatjongen.
<http://www.vrienden-van-navajeevan.nl>

Wilde Ganzen (2010). Kennisdocument 8. Zorg voor wees- en straatkinderen

Noten

- 1 Kenya Network of Careleavers, 2011
- 2 UNICEF, 2015
- 3 Better Care Network, 2010
- 4 UNICEF, 2015
- 5 UNICEF, 2011
- 6 Better Care Network, 2010
- 7 Faith to Action Initiative, 2014
- 8 Better Care Network, 2010
- 9 Kenya Network of Careleavers, 2011
- 10 Better Care Network, 2010
- 11 Better Care Network, 2010
- 12 Better Care Network, 2010
- 13 Kinderpostzegels, 2015
- 14 CELSIS, 2012
- 15 Interview, juni 2015
- 16 MyWorld, 2015
- 17 Het kan ook gaan om een maatschappelijk werker, gezinscoach, welzijnswerker of mediator.
- 18 EveryChild, 2011
- 19 Faith to Action Initiative, 2014
- 20 BOSCO, 2013
- 21 NGO Advisory Council, 2011
- 22 Family for every child, 2015
- 23 Better Care Network, 2010
- 24 Family for every child, 2015
- 25 MyWorld, 2012
- 26 Vrienden van Navajeevan
- 27 Faith to Action Initiative, 2014
- 28 SOS Children's Villages International, 2014
- 29 BOSCO, 2013
- 30 Kompaan en De Bocht, 2014
- 31 Kenya Network of Careleavers, 2011
- 32 SOS Children's Villages International, 2014
- 33 Kenya Network of Careleavers, 2011
- 34 Interview, april 2015
- 35 MyWorld, 2014
- 36 Next Generation Nepal, 2015
- 37 SOS Children's Villages International, 2014
- 38 Faith to Action Initiative, 2014
- 39 MyWorld, 2012
- 40 Better Care Network, 2013
- 41 Better Care Network, 2013
- 42 Kidscare Kenia, Jaarplan 2015. www.kidscarekenia.nl
- 43 Next Generation Nepal, 2014

M

iljoenen kinderen in ontwikkelingslanden kunnen tijdelijk of langdurig niet thuis wonen. Soms omdat hun ouders zijn overleden of omdat de problemen thuis te groot zijn. Soms omdat ze zijn weggelopen of van hun familie gescheiden door oorlogen, rampen of kinderhandelaren. Het lot van deze kwetsbare kinderen gaat veel mensen aan het hart. Ze starten een project, doen vrijwilligerswerk met kinderen of ondersteunen een weeshuis.

Voor hen is **Kinderen zonder 'thuis'** bedoeld. Hoe kun je kinderen zonder veilig thuis het beste helpen? Wat moet je weten over weeskinderen in ontwikkelingslanden? Waarom is opvang in gezinnen meestal beter dan opvang in een tehuis? Waar moet je aan denken wanneer je vrijwilligerswerk in een kinderdhuis wilt doen?

Deze vragen worden beantwoord in korte hoofdstukken met voorbeelden uit de praktijk. Het uitgangspunt is dat elk kind het recht heeft om op te groeien in een liefdevol gezin. Hulp zou zich in de eerste plaats moeten richten op steun aan gezinnen en pas in de laatste plaats op opvang in tehuizen.

Kinderen zonder 'thuis' is een uitgave van het Better Care Network Netherlands, een netwerk van organisaties die hulp bieden aan kinderen in ontwikkelingslanden zonder adequate ouderlijke zorg.

Mirjam Vossen is ontwikkelingsgeograaf en journalist. Ze schreef meerdere praktische handboeken voor kleinschalige stichtingen en vrijwilligers, waaronder 'Eerste Hulp bij Ontwikkelingswerk' en 'Meedoen. Open uw project voor kinderen met een handicap'.

**Better
Care
Network
Netherlands**

ISBN 978-90-812696-6-7

